

Н.Б. Куликовська, ст. гр. ПВШ-11-Г1

Науковий керівник: В.М. Івкін, к.психол.н., ст. викладач Інституту менеджменту та психології ДВНЗ «УМО» НАПН України

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ І – ІІ РІВНЯ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ПОЛІТЕХНІЧНОГО КОЛЕДЖУ)

Анотація. Стаття присвячена процесу формування професійної компетентності майбутніх інженерів у процесі навчання у вищому навчальному закладі І – ІІ рівня. З'ясовано теоретико-методологічні основи формування професійної компетентності майбутніх інженерів та її аналіз у сучасній психолого-педагогічній теорії та практиці. Досліджено рівень розвитку професійної компетентності майбутніх інженерів у процесі навчання у вищому навчальному закладі І – ІІ рівня. Розроблено рекомендації щодо підвищення рівня професійної компетентності майбутніх інженерів у процесі навчання у вищому навчальному закладі І – ІІ рівня.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність майбутніх інженерів, вищий навчальний заклад І – ІІ рівня.

Аннотация. Статья посвящена развитию управленческой компетентности руководителя общеобразовательного учебного заведения. Выяснено теоретико-методологические основы управленческой компетентности и ее оценки в современной психолого-педагогической теории и практике. Исследован уровень управленческой компетентности руководителя общеобразовательного учебного заведения. Разработаны рекомендации по повышению уровня управленческой компетентности руководителя общеобразовательного учебного заведения.

Ключевые слова: руководитель общеобразовательного учебного заведения, компетентность, развитие управленческой компетентности, факторно-критериальная модель.

Annotation. Master`s work is devoted to administrative competence of the head of general educational institutions. The theoretical and methodological foundations of managerial competence and its assessment in the modern contemporary psychological and educational theory and practice were cleared. The level of managerial competence of the head of general educational institutions was investigated. The recommendations for improving the managerial competence of the head of general educational institutions were developed.

Keywords: head of an educational institution, competence, development of managerial competence, factor-criterial model.

Актуальність. Обумовлена об'єктивною потребою суспільства в підготовці конкурентоспроможних фахівців інженерних спеціальностей, відродженні економічної міці держави, забезпеченні високої якості освіти, входження українських вищих навчальних закладів до міжнародного освітнього простору.

Підготовка майбутнього фахівця до виконання ним посадових обов'язків – складна, багатогранна проблема, успішне розв'язання якої залежить від зусиль скоординованої фахової підготовки. Сучасні робітники, техніки, інженери будівельної галузі повинні мати широкий технічний світогляд, бути здатними до оперативного реагування на будь-які зміни в технологічному процесі, спроможними передбачити наслідки цих змін, планувати свої дії, самостійно визначати найбільш раціональні прийоми праці. У вищій школі триває процес пошуку шляхів підвищення рівня професійної компетентності фахівців, розробки та затвердження нових форм і методів професійної вищої освіти, використання інноваційних технологій навчання.

Позитивні зрушення в освіті, пов'язані з підсиленням її компетентнісної орієнтації, дають підстави стверджувати, що компетентнісний підхід переходить зі стадії "самовизначення" на якісно новий щабель розвитку – обов'язкової нормативної реалізації.

Національна доктрина розвитку освіти в Україні передбачає створення умов для особистісного розвитку, формування професійних компетентностей та творчої самореалізації кожного громадянина України. Це сприятиме формуванню інтелектуального потенціалу нації, всебічному розвитку особистості як найвищої цінності суспільства.

Теоретичні, методологічні та загальнометодичні питання щодо формування професійної компетентності майбутніх інженерів у вищих навчальних закладах знайшли відображення у працях вітчизняних та зарубіжних учених.

Дослідженню проблеми формування покоління людей, які мислять і діють по-інноваційному, завжди приділялась належна увага, зокрема, таким її аспектам: методологічні засади сучасної філософії освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, М. Михальченко та ін.); теорія неперервної професійної освіти (С. Гамараш, С. Гончаренко, Р. Гуревич, А. Гуржій, Й. Гушулей, Н. Ничкало, С. Сисоева та ін.); професійна

підготовка фахівців у вищій школі (А. Алексюк, В. Бондар, В. Євдокимов, А. Капська, В. Козаков, Т. Крилова, В. Кузь, М. Лазарєв, Л. Нічуговська, В. Олійник, П. Підкасистий, О. Романовський, В. Сидоренко, М. Шкіль, О. Ярошенко та ін.); теорія інноваційних методів навчання (М. Скрипник, Т. Хлебнікова, Н. Яременко та ін.).

В умовах модернізації освітнього простору істотної ваги в становленні сучасного типу особистості набуває "концепція компетенції". Ця тенденція полягає в тому, що підвищується роль когнітивних та інформаційних початків в освіті, а звідси більш адекватним стає поняття "компетенція" на відміну від поняття "кваліфікація". В умовах нового типу економіки все більший пріоритет серед вимог до випускників вищих навчальних закладів (ВНЗ) одержують вимоги системно організованих інтелектуальних, комунікативних, моральних початків. Це дозволяє успішно організовувати діяльність у соціальному, економічному, культурному контекстах. Отже, найважливішим завданням сучасної освіти є її переорієнтація на визначення компетенцій, що забезпечують якість освіти, адекватну вимогам часу.

Теорія компетентнісно-орієнтованого підходу до навчання викладена у працях В. Байденка, Н. Бібік, В. Безпалька, Е. Зеєра, І. Зимньої, І. Зязюна, Н. Кузьміної, А. Маркової, Л. Мітіної, О. Овчарук, Л. Петровської, Л. Пуховської, М. Розова, О. Савченко, Г. Терещука, А. Хуторського, В. Шапкіна, зокрема формування професійної компетентності у вищих навчальних закладах у працях Н. Баловсяк, І. Бавшина, Б. Беспалова, Д. Мірошина, С. Федорова та ін.

Особливої актуальності набуває проблема формування професійної компетентності майбутнього фахівця, специфіка роботи якого достатньо відображена в науково-педагогічних дослідженнях та нормативних вимогах до професійної діяльності й особистості спеціаліста-професіонала.

Науково досліджували проблему формування професійної

компетентності майбутніх інженерів у вищих навчальних закладах В.М.Бегей, В.І.Бондар, Л.І.Даниленко, Г.В.Єльнікова, Л.Н.Коломінський, Ю.А.Конаржевський, В.І.Маслов.

За позицією вчених формування професійної компетентності майбутніх інженерів у вищих навчальних закладах є складним, багатограним процесом, який об'єктивно пов'язаний з усіма сторонами навчально-освітнього простору вищої школи і відображає поліфункціональний специфічний характер.

У працях теоретичного та методичного характеру термін «професійна компетентність фахівця» трактується досить широко і багатоаспектно. Так, І.А.Зязюн – як особливий тип організації знань, що забезпечує можливість прийняття ефективних рішень; Л.І.Даниленко – як інтегральну якість особистості, що має свою структуру, яка дозволяє майбутньому фахівцю у найбільш ефективний спосіб здійснювати свою діяльність.

Проблему психологізації професійної компетентності розкрито в наукових працях Н.П.Анікеєвої, Л.М.Карамушки, Н.Л.Коломінського, Ю.А.Конаржевського, Н.Н.Обозова, В.В. Олійника, Г.В.Щокіна, які допомогли побачити типові проблеми у формуванні професійної компетентності майбутніх інженерів у процесі навчання у вищому навчальному закладі, виявити їхню природу, визначити роль і місце в розвитку системи вищої освіти.

За безумовної важливості досліджень сучасних учених та інноваційних змін суспільного та освітнього середовища вищої школи в Україні, проблема поступового формування професійної компетентності в майбутніх інженерів у процесі навчання у вищому навчальному закладі є недостатньо дослідженою і потребує використання нових наукових та емпіричних досліджень, підходів до її розв'язання, систематизації та теоретичного узагальнення.

З аналізу психолого-педагогічної літератури слідує, що не існує

єдиного конкретного визначення поняття «професійна компетентність». Це можна пояснити тим, що існують різні підходи до проблеми, а також її специфічним змістом. У педагогічному аспекті професійна компетентність розглядається як індивідуальна якісна характеристика ступеня відповідності вимогам професії.

Під поняттям компетентність І.О. Зимня розуміє «актуальну, особистісну якість, що формується, інтелектуально і особистісно обумовлену соціально-професійну характеристику людини, що ґрунтується на знаннях».

Оскільки компетенції – це, насамперед, замовлення суспільства щодо підготовки його громадян, то перелік компетенцій фахівця визначається узгодженою позицією суспільства в країні. Дослідники відзначають необхідність уточнення прогностичної моделі випускника за професійно значущими параметрами і аспектами необхідних знань, умінь і навичок професійної компетентності в різних галузях діяльності.

Н.Бібік надає принципового значення ідеї переорієнтації "з процесу на результат в діяльнісному вимірі, розгляд цього результату з погляду затребуваності в суспільстві, мати відповідний потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем, пошуку свого "Я" в професії, в соціальній структурі" [6, 47].

На думку Б.Канаєва, компетентнісний підхід є особливою формою пізнання і здійснення освітньої діяльності, управління нею в умовах конкретних галузевих меж з позицій компетенцій, які визначаються суспільством .

Е.Зеєр, Е.Симанюк і Л.Єлагіна звертають увагу на такі пріоритетні орієнтації компетентнісного підходу як: наочуваність, самовизначення, самоактуалізацію, соціалізацію і розвиток індивідуальності [20;15].

У працях теоретичного та методичного характеру термін «професійна компетентність фахівця» трактується досить широко і багатоаспектно. Так, О.І. Пометун розглядає поняття «професійна

компетентність спеціаліста» як єдність психологічної, теоретичної і практичної готовності до фахової діяльності і як результативно-діяльнісну характеристику освіти спеціаліста; І.А. Зязюн – як особливий тип організації знань, що забезпечує можливість прийняття ефективних рішень; Л.І. Даниленко – як інтегральну якість особистості, що має свою структуру, яка дозволяє фахівцю у найбільш ефективний спосіб здійснювати свою діяльність, а також саморозвиток і самовдосконалення як у системі підвищення кваліфікації, так і в процесі самостійної роботи [29;30].

Проблему психологізації професійної діяльності, розвитку соціально-психологічних функцій фахівця розкрито в роботах Н.П. Анікєєвої, Л.М. Карамушки [41;42], Н.Л. Коломінського [46], Ю.А. Конаржевського [51], Н.Н. Обозова та Г.В. Щокіна та ін.

За літературними джерелами можна виділити принаймі три рівні професіоналізму: виконавчий, компетентний, досконалий. Виконавчий рівень в основному передбачає репродуктивну діяльність; компетентний –розглядається як рівень поглибленого знання, здібності до актуального виконання діяльності, адекватного виконання завдань; досконалий – виступає як рівень, якого можливо прагнути; як ідеал [45].

За останнє десятиліття помітно зросла зацікавленість учених, педагогів-практиків вищої школи у вивченні проблеми професійної компетентності майбутніх фахівців, що говорить про важливість і соціальну значущість проблеми.

Професійна компетентність – це інтегральна якість особистості, що має свою структуру і дозволяє їй у найбільш ефективний спосіб здійснювати свою діяльність, сприяє саморозвитку і самовдосконаленню як у системі підвищення кваліфікації, так і в процесі самоосвіти.

Професійна компетентність визначається як якісна характеристика ступеня оволодіння особистістю своєю професійною діяльністю й передбачає: усвідомлення своїх спонукань до даної діяльності – потреб і

інтересів; прагнень і ціннісних орієнтацій; мотивів діяльності, уявлень про свої соціальні ролі; оцінку своїх особистісних властивостей і якостей як майбутнього фахівця – професійних знань, умінь і навичок, професійно важливих якостей; регулювання на цій основі свого професійного становлення.

Швидка поява нових і старіння раніше набутих знань, які вписуються нині в практичний досвід декількох поколінь і посилюють переконання людей, що наступні покоління повинні будуть навчатися впродовж всього життя. Окрім того, певним чином професійна діяльність, як і політичне, соціальне і культурне життя, передбачає оволодіння все більшою мірою інструментами інтелектуальної роботи, що нещодавно вважалось долею небагатьох людей.

Зміни практики та технологій в системі професійного навчання відбуваються в результаті повільних змін способів і механізмів управління освітніми системами і регулювання ними. Перед закладами й освітніми системами поставлені підвищені й важливі задачі стратегічного характеру. Вони все частіше визначаються в термінах «якісна освіта», «рівний доступ до якісної освіти», «здібності», «ставлення», «цінності», «компетенції», «якості», якими повинні володіти суб'єкти навчально-виховного процесу.

Під професійною компетентністю майбутніх фахівців ми розуміємо наявність у них відповідних знань, умінь, досвіду, особистісних якостей та мотивів, які забезпечують готовність до виконання професійних обов'язків на високому рівні.

До основних компонентів професійної компетенції, на думку Е.Ф. Зеєра, належать:

- спеціальна компетенція – підготовленість до самостійного виконання професійних завдань, уміння оцінювати результати своєї праці, здатність самостійно здобувати нові знання й уміння;
- соціальна компетенція – здатність до групової діяльності й

співробітництва з іншими працівниками, готовність до прийняття на себе відповідальності за результати своєї праці, навколишнє середовище й інші цінності;

- індивідуальна компетенція – готовність до постійного підвищення кваліфікації, здатність до самоосвіти, рефлексії, самоосвіти особистості в професійній діяльності [24].

Підкреслимо, що професійна компетентність у психолого-педагогічній літературі розглядається як: особистісна освіта, проміжний етап на шляху до професійної майстерності; єдність потребнісно-мотиваційної, операційно-технічної сфер особистості і самосвідомості (рефлексії); рівень професійної майстерності [44].

Основними характеристиками професійної компетентності, на думку В.І. Воротілова, є мотиваційно-особистісна, проектувальна готовність.

Л. І. Фішман підкреслює, що «компетентність» – термін, багато в чому пов'язаний з поняттям «культура професійної діяльності» і навіть «професійні цінності і стереотипи» [73]. І, хоча серед різних визначень компетентності можна знайти найпростіше, таке, як «знання, досвід у тій або іншій галузі», найчастіше під цим терміном розуміють складну інтегровану якість особистості, що обумовлює можливість здійснювати деяку професійну діяльність. Причому мова йде не про окремі знання або уміння і навіть не про сукупність окремих процедур діяльності, а про властивість, що дозволяє людині здійснювати діяльність цілком.

Таким чином, компетентність є складовою професійної культури майбутнього інженера й багато в чому перехрещується з професійними цінностями і стереотипами. Наведемо деякі судження Дж. Равена, який стверджує:

1. Компонента компетентності буде розвиватися і виявлятися тільки в процесі виконання цікавої для людини діяльності.
2. Ефективна діяльність набагато більше залежить від цілого ряду

незалежних і взаємозамінних компетентностей, що охоплюють широкий спектр ситуацій у процесі руху до мети, ніж від рівня окремої компетентності або здатності, що виявляється в конкретній ситуації. Слід оцінювати повний набір компетентностей, що проявляються індивідами в різних ситуаціях протягом тривалого часу, затрачуваного на досягнення особистісно значущих цілей, а не рівень якої-небудь окремої здатності.

3. Конкретна ситуація, у якій опиняється індивід, безпосередньо впливає на формування в нього цінності і на можливість розвитку й оволодіння новими компетентностями.

Професійна компетентність майбутніх інженерів складається із сукупності компетенцій. У концепції американських фахівців у галузі професійної освіти «компетентність» визначається як сполучення шести її складових:

1. Концептуальної (наукової) – розуміння теоретичних основ професійної діяльності.

2. Інструментальної – володіння базовими професійними вміннями.

3. Інтегративної – здатність поєднати теорію і практику при вирішенні професійних проблем.

4. Контекстуальної – розуміння соціального і культурного середовища, у якому здійснюється професійна діяльність.

5. Адаптивної – вміння передбачати зміни і заздалегідь бути до них готовим.

6. Комунікативної – вміння ефективно використовувати письмові й усні засоби в міжособистісному спілкуванні.

У той же час американський учений Дж.С. Старк і його колеги вважають, що професійна компетентність формується тільки у взаємозв'язку із соціальними установками фахівця.

До них відносяться:

1. професійна ідентичність – прийняття професійних норм і відповідальності через процес професійної соціалізації;

2. професійна етика – опанування етичних норм професії;
3. конкурентоспроможність – здатність до ефективної професійної діяльності в структурі ринкових відносин;
4. прагнення до наукового удосконалення – необхідність отримати нове знання через дослідження;
5. мотивація до продовження освіти – потреба в удосконаленні професійних умінь і знань для того, щоб відповідати вимогам сучасності.

У вітчизняній науковій школі фахівці в даній галузі також досліджують структуру професійної компетентності. Так Т.І. Шамова відзначає, що професійна компетентність – це не тільки знання, але й уміння працювати [16].

Принцип професіоналізму передбачає наявність обов'язкової спеціальної підготовки майбутнього інженера-будівельника. Професійна компетентність потребує вміння добирати необхідні знання для виконання конкретних інженерно-будівельних дій.

Диференціація освіти призвела до інтенсивного розвитку закладів нового типу на базі ВНЗ. Значну роль у процесі організації навчання в закладі освіти, який працює в інноваційному режимі, мають відіграти рухливі, мобільні методичні структури (циклові комісії, кафедри, проблемні методичні об'єднання, проектні команди, динамічні й творчі, які створюють і забезпечують додаткові можливості залучення до співпраці та співуправління на колегіальній основі навчального закладу, громадських організацій, спонсорів, усіх зацікавлених проблемами оновлення і змістового збагачення освітнього простору).

Висновки. Розкрито сутність і зміст професійної компетентності майбутнього інженера-будівельника. Компетентність визначають як поєднання психічних якостей, як психічний стан, що дозволяє діяти самостійно і відповідально, як володіння людиною здатністю й умінням виконувати певні трудові функції.

Розглядаючи процес формування професійної компетентності майбутнього інженера-будівельника, необхідно відзначити, що вона аж ніяк не стабільний атрибут особистості. Навпаки, це надзвичайно динамічне утворення, що є результатом ділового удосконалення, безперервним процесом розвитку професіоналізму.

У сучасних умовах інноваційного розвитку суспільства й вищої освіти професійна компетентність майбутнього інженера-будівельника стає визначальною. Для досягнення ефективності розвитку професійної компетентності фахівця, знання й уміння його повинні бути пов'язані з більш широким спектром знань, одержаних поза системою формальної освіти. До галузей розвитку компетентності належать навчання, робота, турбота про здоров'я, культура, охорона навколишнього середовища, взаєморозуміння тощо. А як засіб формування професійної компетентності виступають загальна освіта, професійна підготовка, навчання, сімейне виховання, культурно-освітня діяльність.

Література

1. Васильченко Л.В. Професійна компетентність керівника школи. – Х.: Вид. група «Основа», 2006. – 208с.
2. Ващенко Л.М. Проектування інноваційно-розвиваючого середовища в освіті//Неперервна професійна освіта: теорія і практика. - 2002. - Вип..3. (7).-С. 20-27.
3. Вдовиченко Р. «Між професійною підготовкою та компетентністю» // Управління освітою.2003.- 15-16 серпня.
4. Віаніс-Трофименко К.Б. Підвищення професійної компетентності педагога. Х.: Вид.група «Основа», 2007.- 176с. – (Б-ка журн. «Управління школою»; Вип. 7(55)).
5. Єльнікова Г.В. Управлінська компетентність. – К.: Шкільний світ, 2005. – С.34 – 38.
6. Клепко С.Ф. Компетенція стандартну: компетентність культури. Про концептуальні підходи до освітніх стандартів //Управління освітою: Часопис для керівників освітньої галузі. - 2003.- №15.
7. Козловська О. Діагностика професійної компетентності// Школа молодого завуча / Козловська О., Уруський В. - К.: Ред.загальнопед. газ., 2005.
8. Маслікова І. Модель розвитку професійної компетентності керівництва// Управління школою.- Х.: Вид. «Основа», 2005.- №5.
9. Овчарук О.І. Компетентність як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні. - К., 2003.- С 13-41.
10. Шишов С.Е. Понятие компетенции в контексте качества образования // Стандарты и мониторинг в образовании. – 1999.- №2.- С.30-34.